

Richard Coombs fellépése
a Punch-fesztiválon,
2006

Ron Codman
Punch és Judy figurájával

Robert Styles
Punch-színpada

Martin Reeve

PUNCH ÉS JUDY: FIGURÁK EGY TÁJKÉPEN

*„Amikor a valóság már többé nem az, ami volt, a nosztalgia egészíti ki.”
(Jean Baudrillard)*

A jelenkori és a történelmi kontextus

Ha megpróbáljuk feltárni a kapcsolatot a hagyományos angol kesztyűsbáb előadás, a *Punch és Judy*, valamint az angol piacok és vásárok között, néhány érdekes és összetett kérdésbe ütközünk. Ilyen például a nosztalgia szerepe az angolok identitás-tudatának kialakulásában. A piacok és a vásárok (vagy inkább ezek megfelelői: a fesztiválok és a vidéki vásárok) fontos szerepet játszanak ennek az identitásnak a kialakításában és fenntartásában, és a *Punch*-játéknak is megvan a maga helye ebben a környezetben. Egy-két kivételtől eltekintve Angliában nem igazán rendeznek jelentős piacokat és vásárokat, olyan jellegűeket, melyeknek ősrégi kapcsolata lenne a helyi közösséggel. Vannak vándorló vásárok körhintákkal, dodzsemekkel, játékgépekkel és vannak kisebb kereskedelmi piacok zöldség-, ruha- és használcikk-árusokkal. Sem a vásárokon, sem a piacokon nem szoktak bábelőadásokat tartani. Azonban a 20. század második felében megnőtt a fesztiválok és a vidéki vásárok száma. Ezzel együtt járt az 'angolság'¹ ünneplése, amelyhez az idilli múlt nosztalgikus felidézése is hozzátartozott; a *Punch*-játékok így jutottak fontos szerephez. Akár a nosztalgia-ipar részeként is gondolhatunk ezekre a fesztiválokra és vásárookra, mint olyan iparra, amely feltárja és kielégíti az elveszett ártatlanságra és az 'aranykorra' való vágyódást.

Lehet, hogy ez a köztéren zajló bábjátékok történetében különbözik a világ más részeitől, még az európai kontinensétől is. Valószínűleg abból származik ez a különbség, hogy *Punch* akkor tűnt fel, amikor Anglia urbanizálódni kezdett, egész pontosan abban az időszakban, amikor hatalmas tömegek költöztek a növekvő ipari városokba, és vidéken megszűnt a népi kultúra ápolása.

A *Punch*-játék eredetileg városi forma volt, és csak később kezdtek úgy gondolni rá, mintha a tradicionális, városiasodás előtti, vidéki élethez tartozna, ahol a piacok és vásárok valóban fontos szerepet tölthettek be. Mindemellert az előadók elég jól jövedelmező munkára találtak a fesztiválokon és vásárokon, ahol megpróbálták feléleszteni mindazt, ami tradicionális, vidéki vagy régi. A 2012-es londoni olimpiai játékok nyitóünnepségének első részében erőteljesen jelen volt ennek a múltnak a megidézése. Vidám falusi emberek munkaruhában tehenet fejtek és bolondoztak a zöld mezőn, *Morris*-táncot² jártak vagy kriketteztek a falusi kocsmá előtt. Az idilli képet durván megzavarták a hatalmas füstölgő gyárkérmények, az ipari forradalom 'sötét sátáni malmai'. A munkások a gépezet rabszolgáivá váltak, és az állítólagos ártatlanság kora örökre elveszett.

A legtöbb magyarázó egyetért abban, hogy a vidéki Anglia idilli képe nagyrészt kitalálás. Martin Weiner szerint ez egy visszavonulás egy olyan helyre „[...] amelyre a modern erők kevésbé hatnak [...], olyan becses nemzeti értékek raktára, melyek hiányoznak a 19. században kialakult városi és ipari társadalomból”, egy olyan hely ahol a „folklórt, a szokásokat, a kézműveseket, a zenét és a táncot újra elkezdik 'felfedezni' és népszerűvé tenni a városi közönség számára” (1971:200). Egy időben a kommentátorok a falusi idill hitelességét is megkérdőjelezték. Az 1862. augusztus 21-én megjelent *The Penny Illustrated Paper* úgy utalt *Punch*ra és *Judy*ra, más olyan attrakciókkal együtt, mint például a 'bohóc krikett, a májusfa tánc, és a rezes bandák' a londoni *Crystal Palace*-ban megrendezett nagyszabású kiállításon, hogy 'állítólagosan rusztikus'. Nemrégiben a nemzeti önazonosság középpontját

1 Az eredeti szövegben a *Britishness* kifejezés szerepel, természetesen idézőjel nélkül.

2 Robin Hood korának jelmezeiben előadott groteszk tánc

jelentő vidéki idillt vonták kétségbe. Peter Mandler azt állítja, hogy *„Az angol kultúra átfogó értékelése [a 19. sz. előtt] nem állítaná a középpontba az olyan jelenségeket, mint a népdal felélesztése, vagy a májusfa állítása mindössze néhány tucat faluban; ezek a dolgok inkább a konformista bohémek és lovagjelöltek értékrendjét tükrözik [...] A korabeliek közül szinte senki nem ismerte volna el, hogy ezek a 'nemzeti kultúra' emblemikus részét képezik”* (1997:169).

Ennek ellenére a vidéki vásárok növekedése a 20. század második felében és az ezeken történő események azt sugallják, hogy a vidék nemcsak kedvelt pihenőhelyé vált, de egyfajta nosztalgia megőrzésére is szolgál. A Lake District és a délnyugati országrészhez vezető vidéki utak és főútvonalak zsúfoltak nyáron. Nyilvánvaló, az emberek menekülnek a városi környezetből és valami 'más' keresnek. Ez határozza meg sok mai angol ember életét, és a Punch-játékok egyszerű érzelmi és esztétikai jellege, a vidámsága és a megnyugtató régiségge pontosan beleillik ebbe a keresésbe.

Az előadás és a történet

A Punch-játék egyike azoknak a népszerű tradicionális bábjátékoknak, melyeket gyakran egy 'családba' sorolunk. Ilyen például Polichinelle Franciaországban, Petruska Oroszországban, Dom Roberto Portugáliában, Vitéz László Magyarországon, Kasperl Németországban és Pulcinella Olaszországban. Azonban Punchnak van a legtöbb előadója, két-háromszáz Punch-előadás létezik napjainkban, több mint valaha. Jól ismert produkció Angliában, valószínűleg azok is el tudják mondani a legfontosabb jellemzőit, akik soha nem láttak még ilyet.

A Punch-játék tulajdonképpen nagyon egyszerű. Általában egy játékos játssza az ideiglenesen felállított bódében, valamilyen nyilvános helyen: utcán, tengerparton, fesztiválon, parkban vagy vásáron. Magánlakásokban is előfordulnak, általában gyerekszűrokon. Nagyon erőteljes ikonográfiája van: a bódé szinte mindig piros-fehér csíkos, Punch orra és álla mindig markáns, a háta pedig púpos, és általában sipító hangon beszél, amit nyelvsíp segítségével hoznak létre. A cselekmény fő vonala

minden előadásban ugyanaz. Otthoni környezetben játszódik, ahol Judy magára hagyja Punchot, akinek vigyáznia kell a gyerekekre. Punch képtelen ellátni a csecsemőt, nem tud mit kezdeni a bőgésével vagy a pelenkázásával, ezért legurítja a lépcsőn, vagy kидobja az ablakon. Mikor Judy erre rájön, veszekszik vele, Punch megöli, és jön a Rendőr, hogy letartóztassa. Punch megöli a Rendőrt, a tradicionálisabb előadásokban a Hóhért is. Végezetül Punch megöli az Ördögöt is, és hőssé válva tapsot kap. Ez a történet gyakran keveredik más jól ismert epizódokkal, mint amikor Punch a Krokodillal verekszik egy kolbász miatt, amikor lovagolni próbál, bokszol, vagy a számolós történetben, ahol Joey, a Bohóc túljár Punch eszén, és így tovább. A legjobb előadásokban ezt mind eljátszák hihetetlen hével és szellemességgel.

Habár Punch karaktere régebben létezik az angol kultúrában, mint a Punch-bábjáték, és valószínűleg a commedia dell'arte műfajából származik, az előadás jelenlegi formája a kormányzósági időkből (1810–1830), az ipari forradalom kezdetéről való, amikor óriási és nagyon gyors társadalmi és kulturális változások mentek végbe. Egyesek szerint az otthoni színhelyen játszódó történet egyfajta reakció volt a városi környezetben született házaságok nehézségeire: a családok kisebb otthonokban élnek, új kötelezettségekkel, melyekkel nehezebb megbirkózni (ld. Leach, 1985; Crone, 2006).

Legkorábbi megjelenési formájában, a 19. század első harmadában a bábjátékot az utcán játszották (leginkább Londonban), az előadók utcáról utcára vándoroltak, remélve, hogy felkeltik a nézők figyelmét, és néhány pennyt kereshetnek. Az arra sétáló járókelők figyelmét kellett fenntartani, és új nézőket odacsábítani, ezzel magyarázható az előadás epizodikus jellege. Később lakásokban is játszották, a középosztálybeli szalonokban, látszólag a gyerekek szórakoztatására, de valójában a felnőttek öröme is. Majd a vasúthálózat fejlődésével, mikor a tengerpart a kikapcsolódásra vágyók színtere lett, természetesen kapott helyet a strandokon. Bizonyos értelemben a tengerpartra úgy is gondolhatunk, mint a kontinensen zajló vásárokhöz hasonló helyszínre: a strand lett a szórakozás és a kikapcsolódás helye,

a máshol érvényes viselkedési normák itt némileg fellazultak, és karneváli hangulat volt érezhető. Punch ríktó színei, a szemtelensége és rebellis karaktere nagyon is ide illett. A tengerparton alakult ki az a szemlélet, hogy az előadást a gyerekek szórakoztatására játsszák, mely a mai napig így maradt. Ehhez kapcsolódik, hogy egy idilli múlt érzését idézi fel, az előadás nosztalgikus hangulata a legvonzóbb a mai napig. Már a tengerpart is magában hordozza a nyaralások, a gyerekkor, a boldog idők emlékét, amelyeket egy felnőtt már nem kaphat vissza, de újraélheti a gyermekei élményein keresztül. A tengerparti nyaralás vagy kirándulás *„az emberek változó életében egy folytonosságot teremt azáltal, hogy a gyermekkorunkból ismert helyekre ellátogatunk a saját gyermekeinkkel, majd az unokáinkkal (...), vagy amikor újraolvasunk egy kedvenc könyvet, vagy nézegetjük a családi fényképalbumot.”* (Sylvia M. Tunstall és Edmund C. Penning-Rowsall 198, 236).

Ez egy olyan vonzerő, amelyet az előadók gyakran az előadás alaptökéjének tekintenek, amire építhetnek, mikor megpróbálják eladni a produkciót. Nem szabad megfélekednünk arról, hogy az előadók fizetett szórakoztatók, és gyakran a munkaadójuk igényeihez igazítják a műsort, legyen az akár egy család, akár egy helyi hatóság. Ha hasznos számukra, hogy érzékeltessék a régiességet vagy az állandóságot, akkor úgy tesznek. Az előadás nosztalgikus vonzereje nagyon hasznossá vált az előadók számára, akik a 20. század változó kultúrájú Angliájában keresnek munkát, hiszen a 'múlt' felidézése közkedvelt témája lett a vidéki vásároknak és emlékparkoknak.

Vidéki vásárok sokasága

A vidéki vásárok között vannak óriási fesztiválok, mint a Royal Cornwall Show Délnyugat-Angliában, ahová több tízezer ember látogat el egy júniusi hosszú hétvégén, és vannak nagyon kicsi templomi ünnepek kis falvakban, ahol csak százan vannak, és amelyek mindössze néhány órán át tartanak. A nagyobb rendezvények nagyon jól szervezettek és belépődíjat kell fizetni, egész focipályákat alakítanak parkolókká az eseményre. Vannak veterán autó-rallyk,

ló- és kutyakiállítások, gőzmozdony bemutatók. Sátorokban kézműves termékeket és mezőgazdasági terményeket áruló standokat álltanak, melyek az egész megyéből vagy a régióból vonzzák az árusokat. A Punchbódé csak egyike a számtalan látványosságnak. A kisebb vásárokon egy-két sátrat álltanak fel, gyakran használt limlomokat árulnak vagy házi készítésű lekvárokat, süteményeket, és általában egy sörstort is találunk. A gyerekek számára játékok is vannak, mint például a kacsavadászat, amelyben műanyag kacsákat egy medencéből egy hosszú bot végén lógó kampó segítségével kell kihalászni, vagy például a patkányverés, amiben egy plüss állatot vagy egy babzsákot leengednek egy hosszú csövön, és mielőtt a földre érne, egy ütővel rá kell sózni. Jártam egyszer egy vásárban, ahol azt jutalmazták, aki több szöveget tud beverni egy darab fába adott idő alatt. Ezek a játékok egyszerű tákolmányok, mellettük egy Punch-előadás rendkívül látványos, egyike a fő eseményeknek. Mindegyik vásáron, akár kicsi akár nagy, szinte biztos, hogy a sült hagyma és a marhaburgerek átható szaga érezhető. Ezek váltak az ünneplés szagává Angliában. Punch és Judy olyan látványosságokkal együtt látható itt, mint a Morris-tánc, vagy húsvétkor a májusfa-tánc. De míg a legtöbb fesztivál és vásár célja bizonyos naptári események megünneplése, melyek eredetileg a mezőgazdasági évhez kötődtek (ld. Roud 2006), addig Punchnak a városi eredete miatt nincs naptárhoz kötött jelentősége, és nem része a vidéki hagyománynak, amit ezek az ünnepek felelevenítenek. Úgy is tekinthetünk rá, mint a poszt-tradicionális 'üres időre' váltás termékére (Giddens 1991:16), ahol a fesztiválok már nem kötődnek a helyi eseményekhez, különösen az aratáshoz, és ahol a mechanikus óra feltalálásával az idő és a hely egymástól függetlenné vált. A vásárok könnyű megközelíthetősége miatt gyakran olyan látogatók érkeznek, akiknek nincs közvetlen kapcsolatuk a helyszínnel. Maguk a fesztiválok is gyakran kétséges örökségre építenek. Ahol pedig tényleg van közülük a régi hagyományokhoz, ez a kapcsolat gyakran zavaros. A Galmptom Gooseberry Pie Fair-en (egres pite vásáron) Dél-Devonban, habár csak 1994 óta rendezik meg, a régi vásárok minden elemét megtaláljuk, például Morris táncosokat, az óriási egres pite

felvonultatását és a középkori stílusú utcazenészeket. A falu központját lezárják a forgalom elől, és a főút mentén bódékat állítanak fel. A kocsmá parkolója az események központja. Itt játszik egy rezesbanda, és itt vágják fel a pitét, hot-dogot és hamburgert árulnak, Morris táncosok produkcióját láthatjuk, és egy Elvis hasonmás énekel a lelkes közönségnek. Egyszer ellátogattam ide, az idő gyönyörű volt és az utcák tömve voltak. Brian és Alison Davey Punch előadók a falu közepén egy kis keresztesződésben állították fel a bódéjukat.

A Downtown Cuckoo Fair (kakukk vásár) Salisbury közelében, Wiltshire-ben egy sokkal nagyobb rendezvény. Május első szombatján rendezik, a brosúrája szerint a tavasz kezdetét jelzi. 1980 óta rendezik meg, bár egy sokkal régebbi fesztivált élesztettek újra, amely az I. világháború idején szakadt félbe. Itt is láthatunk Morris táncosokat, és láthatjuk a 'kakukk hercegnő' megkoronázását. A főutat szintén lezárják a forgalom elől és bódékat állítanak. Egy nagy mezőn ugrálós vár és számos körhinta áll. Pete Maggs Punch-játékos egy fa alatt játszik. Nem messze disznósütés zajlik, egy egész disznót forgatnak a tűz felett. Egy kis színpadot is állítottak a főút mellett, és egész nap különféle helyi zenekarok játszanak (pop- és népzene). Hihetetlen népszerűségnek örvend a rendezvény. 2003-ban 15000 látogatót vonzott a Cuckoo Fair, mikor oda látogattam, mozdulni is alig lehetett a tömegben. Gyakoribbak azonban a kisebb rendezvények, melyeknek közvetlenebb a kapcsolata a helyi élettel, hiszen az egyik célja ezeknek a vásároknak a helyi kertészeti és kézműves termékek elbírálása. Gyakran ádáz küzdelem zajlik a versenyzők között a legjobb futóbab vagy krizantém, a legjobb citromos sütemény vagy diótorta, vagy a legjobb fénykép vagy festmény díjáért egy adott témában. A vásároknak helyileg szervezett bizottsága van, és gyakran szigorú szabályokat állítanak a nevezőknek. Ezek az események fontosak egy falu életében, és segítenek fenntartani a közösség identitását. Punchot és más mulatságokat nem azért hozzák ide,

hogy történelmi látszatot tartsanak fenn, hanem egyszerűen olyan szórakoztatás kedvéért, amelyet a szervezők helyénvalónak tartanak. Például a 'Stoke Fleming Kertészeti és Sport Bizottság 131. Éves Kiállításán' 2007 augusztusában Brian és Alison Davey egy helyi dzsesszzenekar mellett játszott. Ugyanakkor, néhány más kisebb rendezvény mintha eltökélten igyekezne fenntartani a falusi ünnepek hagyományait. Ellátogattam egy ilyen eseményre, St. Agnesre Cornwallban, ahol Reg Payne Punch-játékos játszott. A címe *Pimms a parkban*, és ekkor rendezték meg másodjára, egy helyi játszótéren. A Stoke Fleming-i vásárral ellentétben ez nagyon rosszul szervezett volt. Két vagy három nagysátor volt, egy árus Pimmset³ és sört árult. Egy rendőrautóra felmászhattak a gyerekek és szírenázhattak vele, Payne és egy bűvész egy sátorban léptek fel. A látogatók számából úgy tűnt, hogy vagy ideutaztak valahonnan, vagy ebben a faluban van a második otthonuk, míg az év nagy részében Londonban élnek.

Félrevezető lenne túlértékelni ezeknek a vidéki vásároknak a múltidéző hangulatát, de mégis jól szolgálják azt az igényt, hogy egy egyszerűbb korba meneküljünk, és a valahová tartozás érzését adják ebben az egyre inkább gyökerek nélküli világban.

Bábfesztiválok

Fontos észrevennünk egy nem régóta érezhető hatását a Punch-játékok megjelenésének a fesztiválokban. Mégpedig azt, hogy az előadók maguk igyekeznek propagálni a hagyományokat. Két Punch-szervezet alakult az 1980-as években, a Punch és Judy Szövetség (PJF⁴), és a Punch és Judy Professzorok Testülete (The College). Mindkét szervezet a hagyomány fennmaradását segíti elő, és mindketten részt vettek olyan fesztiválok szervezésében, amelyek Punchot és Judyt ünnepelték. Némelyik fesztiválon – Skipton Bábfesztivál, Lincoln Bábfesztivál, Bevery Bábfesztivál – Punch más kortárs bábelőadások között szerepel, a 'hagyományos' bábszínházi vonalat képviselve. A legjelentősebb esemény ezek

3 Népszerű alkoholos ital Angliában

4 Punch and Judy Fellowship

közül a 'The Covent Garden Mayfayre', amely az 1970-es évek közepe óta kerül megrendezésre minden év május első vasárnapján. Akár 20 Punch-bódét is állítanak, és ha az idő is jó, akár több ezren ellátogatnak ide, hogy megnézzék az előadásokat. Más fesztiválok kifejezetten a Punch ünneplésére jöttek létre, a legjelentősebb ezek közül az Aberystwyth Punch és Judy Fesztivál volt, amelyet 2000-tól 2006-ig rendeztek meg. Számos jelentős Punch-fesztivál volt 2013-ban Punch '350. születésnapjának' ünneplésére. Ezek a Big Grin ünnepség részei voltak, melyet a College alapítója Glyn Edward Punch-játékos szervezett negyedmillió fontos támogatással, amelyet a Heritage Lottó Alaptól kapott. A 'Big Grin'-rendezvénysorozat jól mutatja, milyen sok előadó próbálja életben tartani Punch hagyományát.

Általában arról beszélünk, hogy a 'hagyományos' társadalmakban minden kifejezési forma – táncok, bábjátékok, fazekasság – természetes módon erednek a közösség szükségleteiből, és mikor ezek a szükségletek változnak, megváltoznak a kifejezési formák is. A poszt-tradicionális közösségekben ez a modell épp fordítva van; itt a művészi formák, különösen a népi jellegűek nem 'természetes' módon erednek a környezetből, hanem már eleve léteznek, mint egy brikolázs, és figyelmet követelnek maguknak. Punch és Judy fontos pillanatban jelent meg a tradicionális és a poszt-tradicionális határán, és népszerűségének fennmaradását a nosztalgiaérzésnek köszönheti, melyet fesztiválokon és vásárokon kelt bennünk, és az előadók erőfeszítéseinek, melyel népszerűsítik.

Medgyesi Anna fordítása

Brian Davey és színpada a Glampton Gooseberry-iesegres pite vásáron

Geoff Felix színpada éa bábjai: Punch megöli a Rendőrt

Punch és a Krokodil harca a kolbászért

A Professzorok
Testülete

Hátsó sor balról jobbra:
Clive Chandler, Bryan Clarke,
John Styles és Geoff Felix

Első sor: Robert Styles,
Glyn Edwards, Gary Wilson és
David Wilde

A Covent
Garden-i Fesztivál,
2008

A Nagy Vigyor Fesztivál, Weymouth, 2013. Fotók: Martin Reeve, Chris Gasper

Irodalom

- Baudrillard, Jean, 2006 (1983). The Precession of Simulacra. In: *Cultural Theory and Popular Culture*. John Storey, ed. Harlow: Pearson, pp. 389–396.
- Crone, Rosalind, 2006. Mr and Mrs Punch in Nineteenth-Century England. *The Historical Journal*, 49 (4), pp.1055–1082.
- Giddens, Anthony, 1991. *Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Leach, Robert, 1985. *The Punch and Judy Show. History, Tradition and Meaning*. London: Batsford.
- Mandler, Peter, 1997. Against ‘Englishness’: English Culture and the Limits to Rural Nostalgia, 1850–1940. *Transactions of the Royal Historical Society*, 6th Series, 7, pp.155–175.
- Roud, Steve, 2006. *The English Year*. London: Penguin.
- Tunstall, Sylvia M. and Edmund C. Penning-Rowse, 1998. The English Beach: Experiences and Values. *The Geographical Journal*, 164 (3), pp.319–33
- Weiner, Martin J., 1971. England is the Country: Modernization and the National Self-Image. *Albion: a Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 3 (4), pp.198–211.

PUNCH AND JUDY: FIGURES IN A LANDSCAPE

When we try to explore the relationship between Punch and Judy and English markets and fairs, we encounter several interesting and complex issues. One of these is, for example, the role of nostalgia in the development of English consciousness and identity. Markets and fairs play an important role in the shaping and maintaining this identity, and Punch and Judy shows occupy a definite place in this environment. Since the mid-20th century, the number of festivals and rural fairs has grown steadily and along with this, the celebration of “Englishness”. In the nostalgic evocation of an idyllic past, Punch and Judy has played an important role. Punch and Judy plays were originally an urban form and only later did people begin to think of them as if they belonged to a traditional pre-urban rural life where markets and fairs fulfilled a genuinely important role. Most agree, however, that the idyllic image of rural England is largely fictional. Despite this, the increase of rural markets since 1950 and the events associated with them suggest that villages have not only become a favorite retreat, but also serve to preserve a sense of nostalgia. Punch and Judy plays are actually very simple. Typically, one puppeteer works in a booth, temporarily set up in a public place – on the street, at the seaside, at a festival, in a park or market. Sometimes they take place in a private home, mostly at a children’s party. There is a very powerful iconography – red and white striped booth, a big red nose, hunched back, squeaky voice, etc. In the first third of the 19th century, Punch and Judy plays were street entertainments. They only moved to the seaside with the development of the railway network when the seaside was equated with the desire for fun and relaxation. Punch’s garish colors and his naughty, rebellious character fit perfectly there. It was at the seaside that the approach evolved that the performances were to entertain children, and this has remained so to this day. Related to this is also the fact that the nostalgic atmosphere of the performances evokes the idyllic past, and that remains appealing. Punch and Judy appeared at an important moment, on the cusp between tradition and post-tradition, and its continued popularity is due to the nostalgic feeling it gives us at festivals and fairs. All this promotes the tradition and keeps it alive.